

ВРЕМЕ БИБЛИОСКОПА

Ščerbinjina, Julija. *Vreme biblioskopa: savremeno doba u ogledalu književne kulture*, preveo s ruskog Andrij Lavrik. Beograd: Clio; Banjaluka: Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske, 2024.

Књига *Време библиоскопа: савремено доба у огледалу библиокултуре* ауторке Јулије Шчербињине обрађује широк спектар тема из сфере библиокултуре. Књига је подељена у четири поглавља, а сваки од њих посвећен је једном сегменту библиокултуре: први део књизи, други писцима и читаоцима, трећи књижевном стваралаштву и четврти књижевности и књижевној критици.

Полазећи од претпоставке, изнете у *Предговору*, да је „свака књига огледало свог времена (...) и лакмус готово свега што постоји у култури на свакој историјској етапи” ауторка се бави трансформацијом књиге у савременом добу са свих аспеката, почевши од формата књиге, дизајна, па до одабира наслова. У анализи сваког сегмента понаособ обрађене су актуелне тенденције, али није занемарен ни историјски аспект у мери у којој је то било потребно да се разумеју те тенденције. Ауторка даје детаљан преглед савремених формата књиге са циљем да увидимо најважнију намеру савремене културе публикавања, а то је полиморфизам, тенденција да се облик књиге мења и прилагођава укусу, а све са циљем да се остави утисак код потенцијалних корисника. Поред неовинтичне књиге, салонске књиге, партворка, књигле, поп-ап књиге, вимелбуха, фастбука, флипбука, флипбека, хибридне књиге, инди-књиге, арт-бука, ергодичке књиге и слично наћи ћемо и јестиву књигу, па и празну књигу.

Савремени изрази у сфери дизајна књиге, који би према традиционалном схватању требало да одражава хармонију између спољашњег облика и садржаја, такође сведоче о промени која се десила у сфери библиокултуре прошлости и садашњости: „некада

се већина изума односила на усавршавање самог процеса читања, а данас – на промену спољашњег облика књиге”. Данашњи дизајнери занемарују читање, а пажњу посвећују књизи као предмету, циљ је да књига буде што боље одвена, пошто „корице продају књигу”, па тако савремене књиге миришу, певају, говоре... Савремени дизајн прилагођен је схватању књиге као елемента ентеријера, предмета који се добро уклапа на полицама.

Насловљавање књиге данас такође је један занимљив феномен. Теорију Теодора Лесинга да добар наслов мора тачно да одражава садржај књиге заменила је теорија да је најбитније да се о књизи говори, да књига скрене пажњу на себе, да нађе своје место у комуникацијском простору, а то значи да се читалац нечим запрепасти, да се постигне ефекат изненађења, што се најбоље постиже необичним насловом.

И намена књиге је другачија, књига се данас може јести, књига може сијати, певати. Књиге се данас могу гледати уместо да се читају, док материјал за писање може бити и људско тело.

Посебна пажња посвећена је трансформацији библиотека и њиховом осавремењивању са циљем да се са ових установа скине стигма места где се налазе прашњаве полице са књигама, у којима раде „теткице” са класичним фризурама и озбиљним изразима лица. Представљене су разне манифестације које организују библиотеке да би популарисале књигу и читање, а које се одвијају у просторијама библиотека или изван њих. То су, према мишљењу ауторке, све уобичајене активности библиотека само одевене у ново рухо, дакле, понуђене у новом формату, што значи да су и библиотеке кренуле путем удоваљавања захтевима новог друштва, али је питање да ли су то учиниле на ваљан начин. То се не дешава само путем нових манифестација попут библиомоба, библиоквеста, буккросинга и слично, него се то подилажење укусу, према мишљењу Шчербинице, огледа и у изградњи нових библиотека, пошто библиотека нашег времена жели да буде „налик на било шта”. Она сматра да „у наше време библиотека није само и није толико архив, похранилиште, центар знања, колико експериментална лабораторија, полигон за тестирање нових технологија, место самоафирмације библиотекара и читалаца”. Ауторка стога предлаже системску и критичку анализу нових начина популаризације читања и других облика рада са књигом – библиокритику као модерну дисциплину, чији је задатак да анализира и оцењује разноврсне библиотечке делатности.

Друго поглавље књиге посвећено је писцима и читаоцима и њиховој трансформацији у савременом добу, те феноменима пи-

ратерије, библиотерапије и библиофобије. Разматрају се различите врсте читалаца и наглашава савремена тенденција – библиоскопија, замена читања гледањем. Као најважнија вештина данас истиче се „вештина причања о књигама које нисте прочитали”, при чему су узајамне везе међу књигама важније него њихове индивидуалне особине, пошто су „најважнији за једну књигу њени суседи на полици за књиге”. Читалац постаје налик библиотекару који мора имати општу представу о књигама у свом каталогу, али није дужан да их баш све прочита.

Књижевност се повезује са другим сферама, чак и са гастрономијом, па се тако књижевност доручкује, дегустира, проглашава за укусну, сочну, лако сварљиву и слично.

Пиратерија је посебан проблем, који већина сматра тековинном интернет културе и ере опште доступности информација, мада нас ауторка, ипак, упућује да је овај проблем стар вековима и да је питање заштите аутора и ауторских права одувек било актуелно, а да је пиратерија феномен познат још из античке Грчке.

Ауторка се бави и феноменом данас веома актуелних копи-фајтера (оних који заговарају што већу слободу ауторских права) и копираста (оних који се боре за строго поштовање ауторских права), затим библиотерапијом као праксом за елиту, која је доступна само малобројнима, као и библиофобијом и њеним узроцима и последицама.

На крају овог поглавља закључује да је „читање увек ризично”, „читалац и текст су као двоје незнаца у закључаној соби, а таква ситуација је превасходно непријатна, у крајњој линији опасна и чак страшна” а „књига је место где се човек среће са самим собом”.

Трећи део посвећен је књижевном стваралаштву, које је „изгубило месијанску оријентацију и претворило се у грану лаке индустрије за производњу интелектуалних артикала”, пошто се књижевник више не посматра као културни делатник него као медијска личност, а његово представљање и понашање у јавности битније је него његово дело.

Главна дијагноза савремене књижевности је у томе да је превремено рођена и да је „недоношче”, пошто су главни принципи у производњи књига количина и брзина. Честа је појава да аутори мењају дела како би их прилагодили укусима данашњег корисника или да пишу на задате теме које им препоруче издавачи. Живимо у доба кад се појављују нови називи за писце (лонг-листер, шорт-листер и слично), а где стари називи (писац, аутор, песник) звуче архаично и изазивају подсмех. Овај ланац у производњи књижевног дела прати и читав низ нових занимања као што су аплоуде-

ри, стручњаци за рађање идеја, гоустрајтери, књижевни блогери, сторителери, унајмљени писци или како их данас зову креативни помоћници, књижевни секретари, уметнички уредници, рирајтери (праерађивачи туђих текстова) и тако даље.

Суштина је да публика стално жели нове производе, а „писац је органски срастао са системом потрошачке културе”. Управо то је разлог што је у порасту књижевно клонирање и плагирање које је присутно свуда око нас у свим сферама стваралаштва. Плагијати као и пиратерија постојали су одувек само што је то данас очигледније и једноставније, а казне су блаже у односу на прошла времена.

Ауторка се бави још једним феноменом који је посебно изражен данас – појавом деце-писаца, вундеркинда у списатељском свету. Ова појава такође није нова, али је сада израженија него икада раније. И иза ове појаве скрива се маркетиншка намера, деца не постају писци случајно, него сасвим свесно под диктатом својих родитеља. Занимљиво је запажање ауторке да је већина младих аутора из добро ситуираних породица, што нам намеће тезу да је покретач и овога тренда новац.

У четвртном делу ауторка се бави књижевношћу и књижевном критиком, анализирајући пут трансформације књижевне критике од почетака до данашњег времена и констатује да „савремена критика више не ствара око себе интелектуални простор и не обликује књижевни процес него се уграђује у већ постојећу сферу мисли и речи и опслужује ту сферу као нека индустрија у друштву суперпотрошача”. Анализира однос нет-критике и штампане критике, различите ставове према једној и другој, полазећи од претпоставке да књижевна критика симболично одражава социокултурно стање епохе јер сваки критичар, пишући критику у одређеном тренутку, даје осврт и на време у којем живи. Тако је класична критика 19. века била усмерена на читаоца у циљу васпитања, док је критика 20. века пребацила тежиште на писца у циљу усавршавања. Данашња критика је агресивна, непрофесионална, субјективна и без аргумената, често са елементима вулгарности, а ако се има на уму Пушкинова теза да „стање критике само по себи показује степен образованости читаве књижевности”, онда се са правом постављају питања о статусу књижевности уопште.

Ова књига о књигама и њиховој судбини у савременом добу, писцима, читаоцима, библиотекама и библиотекаремима, књижевним критичарима, дизајнерима и многим другим новонасталим професијама развијеним у ери дигитализације говори о потпуној трансформацији и преласку на потрошачко друштво, које карактерише брзина, површност, повлађивање укусу, формални приступ,

недостатак етичности, лутање. Све то изродило је библиоскопе као феномен данашњице. Посебно занимљива је судбина библиотека као традиционалних установа које су нагло кренуле у процес трансформације и помало се изгубиле у њему, а све са циљем да се позиционирају у друштву и прикључе се савременим тенденцијама.

Књига *Време библиоскопија* представља занимљиво штиво сваком читаоцу заинтересованом за промене које су се у дигиталном добу десиле у сфери књиге и свих пратећих делатности које се њоме баве. Књига обилује корисним примерима, бројним актуелним подацима, затим историјским и значајним корпусом нове терминологије у сфери библиокултуре, а као таква представља драгоцен извор за даља истраживања и студије.

